

интенсивного образования новых землевладельцев и землепользователей в процессе углубления земельной реформы. Разработаны рекомендации по усовершенствованию процесса картографирования лесоаграрных ландшафтов Украины с целью последующего использования этих материалов для эколого-экономических потребностей общества.

Ключевые слова: эрозия почв, противоэрозионная организация территории, лесоаграрные ландшафты, картографирование.

УДК 378.14

І.М. Черноморець

Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, м. Київ

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВИТИ ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ БАКАЛАВРА

У статті проаналізовано деякі аспекти стандартизації підготовки вчителів географії у багаторівневій системі вищої педагогічної освіти. На основі компетентнісного підходу розглядаються проблеми змісту стандартів на підготовку фахівців у галузі географії та вчителів географії, визначення професійної кваліфікації для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра.

Ключові слова: стандартизація, компетентнісний підхід, галузевий стандарт вищої освіти, кваліфікація, багаторівнева система педагогічної освіти.

I Chernomorets

PROBLEMS OF IMPROVING STANDARDS FOR HIGHER EDUCATIONAL AND GEOGRAPHICAL EDUCATION ON EDUCATIONAL QUALIFICATION OF BACHELOR

The article analyzes some aspects of standardization of training teachers of geography in a multilevel system of higher teacher education. On the basis of competency approach the problems of content standards for training in the field of geography teachers and geography, the definition of professional qualifications with the qualification of Bachelor.

Keywords: standardization, competency approach, standard higher education, qualification, multilevel pedagogical education.

Вступ. Нинішній етап розвитку системи вищої освіти характеризується її модернізацією, яка спрямована на входження у європейський і світовий освітній простір. Це вимагає реформування вищої освіти на всіх її структурних рівнях, розроблення стандартів, навчальних програм, навчальних планів, форм і методів навчання, контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів тощо. Метою багаторівневої структури вищої освіти є розширення можливостей освітніх установ у задоволенні різноманітних культурно-освітніх запитів особистості та суспільства, підвищення гнучкості загальнокультурної, наукової та професійної підготовки фахівців у сфері освіти з урахуванням мінливих потреб економіки і ринку праці. Домінуючою ознакою розвитку системи освіти є розбудова її на компетентнісно орієнтованій основі [1].

Вихідні передумови. За новітню історію нашої країни створена основна законодавча база в галузі освіти, сформульовані нові методологічні засади її розвитку. Реалізація принципів гуманітаризації, інтеграції та загальнокультурної орієнтації має на меті формування творчої особистості. Та незважаючи на ряд позитивних змін, які відбуваються в системі освіти, ще зберігаються проблеми, серед яких виділяємо проблему стандартизації. Постанова Кабміну України «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» [2] визначила точку відліку у створенні національних стандартів вищої освіти нового покоління. Однак недостатньо задекларувати новий перелік напрямів підготовки, треба визначити механізми його впровадження в освітню практику.

Метою статті є висвітлення проблеми розмежування змісту стандартів на підготовку фахівців у галузі географії та вчителів географії на основі компетентісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Уточнімо визначення стандарту і стандартизації, особливості їх застосування в освіті. Поняття стандартизації стосовно освіти розуміється як діяльність зі знаходження рішення у повторюваних, типових завданнях виховання і навчання, управління освітою і педагогічною наукою, спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування у науці і практиці. Освітні стандарти повинні відображати узгодженість у відношенні освітніх потреб суспільства, держави і особистості. Цей складний консенсус вимагає толерантного відношення усіх сторін, чий інтереси і запити формують цілі, зміст і вимоги до освітніх результатів.

Закон України «Про освіту» (ст. 15) визначає: «Державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Вони є основою оцінювання освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання освіти. Державні стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабміном України. Вони підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше одного разу на 10 років». Професійна кваліфікація бакалавра має забезпечувати можливість виходу фахівця на ринок праці для роботи за фахом з метою якісного відтворення існуючих та практичного впровадження нових виробничих технологій.

Під «кваліфікацією» розуміють «ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці» [3], як «набуті знання та навички, застосовувані на ринку праці» [4], як категорію, формально зумовлену типом одержаної освіти та документами, що дають право на роботу зі спеціальності, а також як основу для присвоєння тарифного розряду [5]. Діючи сьогодні галузеві стандарти в сфері вищої географічної та педагогічної освіти створювалися для напрямів підготовки згідно з постановою Кабміну України від 24.05.1997 р. № 507. Протягом 2000-2004 рр. було розроблено два галузеві стандарти вищої географічної освіти – зі спеціальності 6.0705 «Географія» та спеціальності 6.0101 «ПМСО. Географія».

ВНЗ, які здійснюють підготовку фахівців-географів, накопичили значний досвід впровадження зазначених ГСВО, що дозволяє провести їх

аналіз, корекцію і уточнення, необхідні для розробки нового покоління освітніх стандартів. Відділом педагогічної освіти ІТЗО був здійснений аналіз галузевих стандартів, стандартів ВНЗ в галузі географічної освіти провідних класичних і педагогічних університетів. В результаті дослідження встановлено таке:

- переліки навчальних дисциплін нормативної частини, що забезпечують мінімум змісту підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра класичних і педагогічних університетів в основному співпадають;

- обов'язковий мінімум змісту ОПП в циклах гуманітарної і соціально – економічної підготовки і природничо–наукової підготовки повністю співпадає;

- обов'язковий мінімум змісту ОПП в циклах загально-професійних і спеціальних дисциплін у досліджуваних стандартах відрізняється, оскільки у стандартах класичних університетів переважають спеціальні дисципліни, а у стандартах на підготовку вчителя географії значну частину професійного циклу займає психолого-педагогічна підготовка;

- практична підготовка студентів відрізняється у частині виробничої практики, а переліки польових практик в основному співпадають;

- особливістю підготовки вчителів у педагогічних ВНЗ є поєднання напрямів підготовки (наприклад: «Географія і біологія», «Географія і історія» та ін.).

В умовах стандартизації вищої педагогічної освіти розглянемо можливі моделі освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) бакалавра та окремі професійні кваліфікації, що їм відповідають. Аналіз навчальних планів ВНЗ показує, що до останнього часу в Україні використовувалися різні підходи до визначення кваліфікації бакалавра. Відповідно до галузевого стандарту, за яким на цей час переважно здійснюється підготовка вчителя географії у ВНЗ, після чотирьох років навчання присвоюється кваліфікація «вчитель географії загальноосвітнього навчального закладу II ступеня».

Наведена кваліфікація відповідає концептуальним засадам розвитку педагогічної освіти в Україні, згідно з якими фахівцям ОКР бакалавра, підготовка яких здійснюється за поєднаними спеціальностями напряму підготовки «Освіта», присвоюється кваліфікація за першою спеціальністю [6]. Однак такий підхід до опису одержаних рівнів та присвоєння кваліфікацій суперечить кільком важливим аспектам перспективного реформування вищої освіти [7]:

- сучасній тенденції розвитку освітніх систем, спрямованій на підвищення соціальної захищеності студентів шляхом документального підтвердження завершення кожного циклу навчання. Навчаючись протягом чотирьох років та вивчаючи дисципліни, що визначають підготовку за поєднаними напрямками, фахівці опановують значну кількість відповідних дисциплін, зокрема теорію та методику навчання предмета в середній школі, проходять виробничу (педагогічну) практику не лише з першого, а й з другого напряму тощо – тобто досягають певного рівня професійної підготовки, який має надавати право на певну професійну діяльність;

– рівні мають відповідати потребам ринку праці та сприяти підвищенню ефективності вищої освіти, зокрема більш раціональному використанню державних коштів за рахунок раціонального використання тривалості підготовки вчителів відповідних рівнів. Сьогодні ОКР бакалавра не надає формальної можливості повноцінного виходу фахівця на ринок праці – навчати географії в середній школі. Проте можна прогнозувати, що підготовка, наприклад, інтегрованого магістра, модернізація навчальних планів підготовки фахівців за поєднаними спеціальностями дозволить підготувати фахівця належної кваліфікації, здатного бути вчителем відповідних профілів у загальноосвітньому закладі не лише II, а й III ступеня. Для обґрунтування такого прогнозу доцільним вважається розробка експериментального галузевого стандарту та навчального плану і проведення педагогічного експерименту.

Поряд із цим, забезпечення рівних академічних прав студентам, що навчаються за поєднаними напрямками, у порівнянні зі студентами відповідних напрямів у класичних університетах, вимагає не лише відповідності змісту й обсягу фундаментальної підготовки [6], а й має бути відображено в кваліфікації бакалавра. У класичних університетах професійну кваліфікацію вчителя можна одержати як додаткову за умови виконання вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти [6].

Підсумки порівняльного аналізу дозволяють стверджувати, що співпадання ряду позицій в стандартах, які аналізувалися, відкриває можливості конструювання єдиної системи багаторівневої географічної освіти. Разом з тим, ця подібність ставить питання про те, які критерії відрізняють професійну підготовку вчителів і фахівців у галузі географії, яким чином повинна забезпечуватися диференціація змісту освіти в даних ВНЗ. На жаль, у нормативних документах і в наукових публікаціях, присвячених удосконаленню підготовки фахівців зазначеної галузі, аргументовані відповіді відсутні. Положення ускладнюється, з одного боку, тим, що згідно з постановою Кабміну України від 13.12.06 № 1719 підготовка фахівців у галузі географії і вчителів географії здійснюється за одним напрямом «Географія», з іншого – тим, що в Національному класифікаторі професій відсутні професійні назви робіт для фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра. Така ситуація ускладнює можливості працевлаштування випускників відповідного рівня [8].

Вирішення цих проблем, на наш погляд, вимагає проведення спеціального дослідження, у якому потрібно передбачити вивчення посадових обов'язків, рівня кваліфікації. Необхідною умовою сучасної технології проектування освітніх стандартів мають виступати консультації з відповідними соціальними групами під час розробки складових галузевих стандартів [8]. Насамперед це стосується відповідної співпраці з метою з'ясування видів і уточнення задач професійної діяльності, виявлення ключових та професійних компетентностей учителя географії. Доцільно провести експертну оцінку вимог до випускників класичних і педагогічних університетів, у якій змогли б взяти участь не тільки викладачі, але й роботодавці. Тільки на основі комплексного підходу можна провести розмежування вимог до змісту освіти, диференціювати критерії оцінки знань,

умінь і навичок фахівців-географів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки і кваліфікацій.

Основні висновки дослідження можуть бути зведені до такого:

1. Перевагою діючих освітніх стандартів є можливість державного регулювання якості освіти, забезпечення єдиного освітнього простору в Україні, розвиток багаторівневої системи географічної освіти.

2. Розвиток і вдосконалення галузевих стандартів вищої освіти в галузі географічної освіти будується на принципах цілісності, компетентісного та системного підходів. Оптимізація стандартів, що регламентують вищу географічну і педагогічну освіту повинна вестись на єдиній методологічній основі, з позицій реалізації ідей неперервної освіти – «освіти впродовж всього життя». З цієї точки зору доцільно передбачити узгодженість вимог, закладених в стандартах вищої географічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

3. Корегування діючих і створення нового покоління галузевих стандартів неможливе без проведення комплексної науково-дослідної роботи за участю Міністерства, творчих колективів ВНЗ, провідних установ. Це дозволить більш точно сформулювати вимоги до компетенцій випускників, які отримали професійну підготовку різного рівня (бакалавр, академічний, професійний, інтегрований магістри); забезпечить цілісність і єдність системи стандартів вищої освіти.

Перспективи подальших розвідок. Для вирішення проблем стандартизації вищої географічної та педагогічної освіти в умовах адаптації законодавства України до міжнародних і європейських стандартів необхідно:

- розробити кваліфікаційні характеристики та перелік посад, які можуть займати фахівці з географічною освітою відповідного ОКР;

- завершити розробку і впровадження стандартів вищої географічної та педагогічної освіти з упровадженням системи контролю за рівнем професійної підготовки;

- розвивати міжнародні зв'язки у географічній освіті, пов'язані з розробкою навчальних програм та інших компонентів освіти, спрямованих на інтеграцію географічної освіти у світовий та європейський освітній простір;

- з огляду на традиції вищої педагогічної освіти доцільно урахувати особливості організації навчання вчителя географії за поєднаними напрямками підготовки, забезпечивши якісний рівень професійної підготовки як за першим, так і за другим напрямом.

Таким чином, проведений аналіз стану стандартизації вищої географічної та педагогічної освіти показав, що розвиток і вдосконалення освітніх стандартів не може здійснюватися шляхом внесення окремих змін і вимагає вирішення цілого комплексу проблем, включаючи проблеми методологічного, організаційно-управлінського, змістовного характеру.

Рецензент – кандидат технічних наук, професор К.М. Левківський

Література:

1. *Левківський К.М.* Якісна освіта – запорука самореалізації особистості // Вища школа. – 2010. - № 1. - С. 5-14.

2. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006р. № 1719 «Про

перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра».

3. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 422 с.

4. *Хауг Г., Таух К.* К європейському пространству высшего образования: перемены и реформы. От Болоньи к Праге. «Тенденции II» // Болонский процесс: нарастающая динамика и многообразие (докум. Международ. форумов и мнения европейских экспертов) / Под ред. В.И. Байденко. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. – 87 с.

5. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13.

6. *Концептуальні* засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір / Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України № 998 від 31 грудня 2004 р.– http://www.mon.gov.ua/laws/MON_988.doc, 18.06.2005 р., С.4.

7. *Спірін О.М.* Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою: Монографія / За наук. ред. акад. М.І. Жалдака. –Житомир: Вид-во Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка., 2007. - 300 с.

8. *Комплекс* нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / За заг. ред. В.Д. Шинкарука. Укл.: Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, В.Л. Гуло, Л.О. Котоловець, Н.І. Тимошенко. – К.: ПТЗО, 2008. – 73с.

И.Н. Черноморец

ПРОБЛЕМЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОТРАСЛЕВЫХ СТАНДАРТОВ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО И ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-КВАЛИФИКАЦИОННОГО УРОВНЯ БАКАЛАВРА

В статье проанализированы некоторые аспекты стандартизации подготовки учителей географии в многоуровневой системе высшего педагогического образования. На основе компетентностного подхода рассматриваются проблемы содержания стандартов на подготовку специалистов в области географии и учителей географии, определение профессиональной квалификации для образовательно-квалификационного уровня бакалавра.

Ключевые слова: стандартизация, компетентностный подход, отраслевой стандарт высшего образования, квалификация, многоуровневая система педагогического образования.

УДК 528.9

В.О. Шевченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КАРТИ ЯК МОДЕЛІ ЦЕНТРИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІЙ

У статті обґрунтовано виділення груп географічних карт за ознакою можливості відображення центричних властивостей території. Приведені відповідні групи карт та графічна схема їх класифікації.

Ключові слова: центричні властивості карт, центрограма, хорема, класифікаційні ознаки.